

۱. مفهوم لغوی سیاست را بنویسید. ص ۱۷

واژه ای عربیست از ریشه «ساس - یسوس». معنای آن در فرهنگ نامه های فارسی: حکم راندن بر رعیت، اداره کردن امور مملکت، حکومت کردن، ریاست کردن، حکومت، ریاست، پرداختن به امور مردم بر طبق مصالحشان و ... .

۲. سیاست عام را تعریف کنید. ص ۲۰

اداره و سرپرستی نظری و عملی مجموعه ی امور ارتباطی، فرهنگی و اقتصادی در جهت وصول به اهدافی که رشد اجتماعی را محقق می سازد.

۳. سیاست خاص را تعریف کنید. ص ۲۱

اداره و سرپرستی نظری و عملی مجموعه ی امور ارتباطی، در جهت وصول به اهدافی که رشد اجتماعی را محقق می سازد.

۴. امام خمینی (ره) در تبیین رابطه ی دیانت و سیاست چه فرموده اند؟ ص ۲۲

فرموده اند: انبیا شغلشان سیاست است و دیانت همان سیاست است که مردم را از اینجا حرکت می دهد و به تمام چیزهایی که به صلاح ملت و مردم است هدایت می کند. پیامبر ﷺ و امامان علیهم السلام در زمان حضورشان مظهر دیانت و سیاست بودند و ضمن راهنمایی و تبیین شریعت و احکام آن به مساله سیاست و امور اجتماعی مردم توجه داشته و آن را جزء وظایف دینی خویش می شمردند.

۵. چهار مورد از تعریف سیاست را از دیدگاه اندیشمندان سیاسی بنویسید. ص ۲۲، ۲۴، ۲۵، ۲۶

۱) دسته ای از تعاریف، سیاست را رهبری و مدیریت در تمام یا بخشی از امور جامعه دانسته اند؛ ۲) برخی سیاست را به قدرت تعریف می کنند؛ ۳) برخی سیاست را از مقوله ی علم و آگاهی می دانند؛ ۴) برخی سیاست را مفهومی فراگیر و در برگیرنده ی نیازهای زندگی اجتماعی می دانند.

۶. مفهوم علم سیاست بنابر تعریف عام و خاص سیاست چیست؟ ص ۲۷

بنابر تعریف عام: سیاست دانشیست که به کارگیری آن اداره و سرپرستی مجموعه ی امور ارتباطی، فرهنگی و اقتصادی جامعه در جهت تحقق هدف خاص و توسعه بستر رشد امکان پذیر می سازد. بنابر تعریف خاص: سیاست دانشیست که به کارگیری آن امکان اداره و تنظیم مجموعه ی اموری از جامعه را فراهم می کند و سبب رشد ارتباطات و تصحیح نسبت میان امور جامعه می شود.

۷. چرا نفی ضرورت حکومت با نیازهای واقعی و طبیعی زندگی بشر مطابقت ندارد؟ ص ۱۲۹، ۱۳۰

چون: ۱) خلاف فطرت است و سلیقه اجتماعی انسان و لزوم کنترل زیاده خواهی ها و تعدی عده ای به حقوق دیگران، نیاز به سازمان اجتماعی، قانون، مجری، داور و حاکم را می طلبد؛ ۲) در عمل همه جوامع تشکیل حکومتی را برای خود واجب دانسته، در ضرورت آن هیچگونه تردیدی به خود راه نمی دهد. ۳) مکاتبی مثل مارکسیسم که جامعه را در مرحله ی کمونیسم نیازمند به دولت نمی داند، در برقراری حکومت، آن هم وسیعترین و متمرکزترین نوع آن یعنی توتالیتر درنگ نمی کنند و آنارشیستها نیز که اصولاً هیچ گونه نظمی را بر نمی تابند و حکومت و قوانین الزام آور آن را محدود کننده ی آزادی بشر می دانند، قوتی می خواهند تا خود را در چارچوب یک مکتب فکری معرفی نمایند، پس به ناچار از نوعی نظم و هماهنگی برای دستیابی به نتیجه استفاده می کنند.

۸. اصل حکومت را از چند راه می توان اثبات کرد؟ نام ببرید. ص ۱۳۰، ۱۴۲

۹. انکارناپذیری زندگی اجتماعی را مختصراً توضیح داده و شاهد مثال آن را آیه ای از قرآن بنویسید. ص ۱۳۱

با نگاه اجمالی به تاریخ حیات بشر، توجه به آثار باقیمانده از ادوار پیشین و دقت در زوایای مختلف وجودی انسان، در می یابیم که انسان موجودی اجتماعیست و جمعی زیستن و حیات اجتماعی او غیرقابل انکار است. در آیات قرآن کریم هم به اجتماعی بودن انسان از ابتدای خلقت او اشاره شده و خداوند در آیه ۱۳ سوره حجرات می فرماید: ای مردم شما را از مرد و زنی آفریدیم و شما را ملتها و قبیله ها قرار دادیم تا به این وسیله یکدیگر را باز شناسید، همانا گرامیترین شما نزد خدا باتقواترین شماست.

۱۰. چرا نظم لازمه ی زندگی بشر است؟ ص ۱۳۵

وجود انگیزه ها، گرایش ها، اهداف گوناگون افراد مختلفی که در یک مجموعه با هم جمع می شوند، با جاذبه ها و منافع شخصی یا اجتماعی و یا دنیوی و اخروی انسان را به تلاش و تحرک در اموری وادار می کند که ضرورتاً هماهنگ نیست و مقصود مشترکی ندارد و سبب تزاخمت، تقابل اختیارات و برخورد تصمیمات خواهد بود. لذا جامعه ی انسانی بدون وجود برنامه و قوانین و ضوابطی که بتواند نظم خاصی را در اجتماع سبب شود و محدوده فعالیت های فردی و اجتماعی افراد را مشخص کند، به نابسامانی و هرج و مرج دچار می شود؛ پس برای سامان دهی، بهره گیری مناسب از فرصت ها و نیروها و ... در جهت واحد و در نهایت هدایت جامعه در یک مسیر باید نظامی برگرفته از قوانین و ضوابط پذیرفته شده در جامعه حاکم باشد که همین اصلی ترین و ضروری ترین عامل تدوام موفقیت هر نظام اجتماعیست.

۱۱. چرا امام علی علیه السلام می فرماید «حاکم ستمگر غاصب، از فتنه و هرج و مرج بهتر است»؟ ص ۱۳۶، ۱۳۷

امام علیه السلام در مقام بیان مشروعیت حکومت ستمگر نیست؛ بلکه وجود حکومت، هر چند ستمگر و ظالم را بر بی حکومتی و هرج و مرج ترجیح می دهند؛ و از این روایت در می یابیم که برای ایجاد ضابطه، قانون و برقراری نظم در جامعه ضرورت حکومت، آشکار است.

۱۲. چرا حکومت عامل هماهنگی و انتظام اجتماعی می باشد؟ ص ۱۳۷

مسئله هماهنگی افکار، احوال و اعمال در پرتو وجود عاملی منسجم کننده و محوری هماهنگ ساز انجام می شود. این محور که عامل تشتت زدایی و مانع بروز برخوردها و همسو کننده فعالیت های گوناگون در جمعیتی واحد می باشد، جز ولایت و حکومت نیست. و هیچ جامعه ای بدون حکومت موجودیت پیدا نمی کند، چون ایجاد هر تجمعی بسته به پذیرش نوعی نظم است و در گرو آن محقق می شود. با توجه به اینکه بشر برای اجتماعی زیستن خلق شده و دارای گرایش های جمعیت، زندگی در سایه یک حکومت، امری اجتناب ناپذیر و حتمیست.

۱۳. امام رضا علیه السلام در پاسخ سوال «ولم جعل اولی الامر و امر بطاعتهم» چه فرموده اند؟ ص ۱۳۸، ۱۳۹

اگر کسی بپرسد چرا خدای حکیم اولی الامر قرار داده و به اطاعتشان امر کرده، جواب داده می شود که به علل و دلایل بسیار، از جمله اینکه مردم بر راه و روش مشخص و معینی نگه داشته شده و دستور یافته اند که از این راه و حدود و قوانین مقرر تجاوز نکنند، چون با این تجاوز و تخطی دچار فساد می شوند و از طرقی این امر محقق نمی شود و مردم بر راه معینی نمی روند و قوانین الهی را بر پا نمی دارند، مگر در صورتی که فرد یا قدرت امین و پاسداری برایشان گماشته شود که نگذارد به حقوق دیگران تعدی کنند؛ چون اگر چنین نباشد هیچ کس لذت و منفعت خویش را که با فساد دیگران ملازمه دارد فرو نمی گذارد و در راه تامین لذت و نفع شخصی به ستم و تباهی دیگران می پردازد.

۱۴. مطابق روایت امام صادق علیه السلام اسلام بر چند چیز استوار است؟ ذکر کنید و کدامیک افضل است؟ چرا؟ ص ۱۴۰

اسلام بر پنج چیز استوار است؛ نماز، زکات، حج، روزه و ولایت. ولایت بر دیگر موارد برتری دارد؛ چون ولایت کلید دیگر احکام است و والی است که به اجرای احکام و اقامه ی آنها راهنمایی و دعوت می کند.

۱۵. چرا حکومت زمینه ساز رشد و توسعه است؟ ص ۱۴۲، ۱۴۳

انسان موجودی کمال طلب است و برای آن دائماً در تلاش است. جامعه به عنوان یک کل واقعی، وحدت ترکیبی افراد متکثر است؛ به شکلی که نه وجود جامعه بدون افراد امکان پذیر است و نه افراد بدون جامعه امکان ادامه حیات پیدا می کنند. به همین دلیل رشد و توسعه فرد و جامعه هم به هم متکیست. از طرفی دیگر، افراد و زیر مجموعه های جامعه منافع رشد و توسعه خود را دنبال می کنند و به دلیل نامحدود بودن نیازهای فزاینده ی آنها و محدودیت تامین نیازهایشان، پیدایش تعارضات در جامعه اجتناب ناپذیر است. همچنین لزوم ایجاد هماهنگی کلیه فعالیت های بهره برداری از منابع و توزیع مناسب در میان افراد و اقشار اجتماعی با جهت گیری متناسب با آرمان های جامعه، تشکیلات امین و مقتدری را به نام دولت توجیه می کند، که با برنامه ریزی و سازمان دهی کلان، رشد و توسعه اجتماعی و فردی را امکان پذیر نماید.

۱۶. دلایل اثبات ضرورت حکومت اسلامی را نام ببرید و یکی از آنها را به دلخواه مختصراً توضیح دهید. ص ۱۴۳، ۱۴۶، ۱۵۰

(۱) نفی حکومت دینی، پذیرش حکومت غیر دینی؛ (۲) حکومت دینی، شرط تحقق دین؛ (۳) سیره ی پیشوایان دینی. نفی حکومت دینی، پذیرش حکومت غیر دینی: اسلام دینی جامع و کامل است و هر آنچه که بشر نیازمند آن است را مورد توجه قرار داده؛ هم معنویات و هم مادیات؛ چنان که در آیات و روایات هم این موضوع مشهود است و مثلاً خداوند در قرآن کریم می فرماید: «اسلام دینیست که بیان کننده ی همه لوازم سعادت انسان در زندگی فردی و اجتماعی است»؛ همچنین امام باقر^{علیه السلام} نیز می فرماید: «خداوند هیچ کدام از احتیاجات امت را وا نگذاشت، مگر آنکه در قرآنش فرو فرستاد و برای رسولش بیان فرمود و برای هر چیز اندازه و مرزی قرار داد و برای هدایت آن راهنمایی را قرار داد و برای کسی که از محدوده آن تجاوز کند کیفری مقرر کرد». پس اسلام به عنوان یک دین جامع در مرحله قانون گذاری، ضوابط و قوانین بسیاری را برای کلیه روابط اجتماعی و فردی بشر آورده است که جریان و تحقق آنها بدون وجود حاکم دینی تضمینی ندارد و هرگز نمی توان تصور کرد که دولتی غیر دینی خود را موظف به اجرای حدود و احکام اسلام بداند.

۱۷. امیرالمؤمنین^{علیه السلام} فرموده اند «مردم ناچارند حاکم نیکوکار یا بدکاری داشته باشند» این کلام حاوی چه نکاتی می باشد؟ ص ۱۴۴

(۱) در حکومت وجود حاکم ضروری است، (۲) ایشان در صدد بیان ضرورت حکومت بودند، نه مشروعیت بخشیدن به حکومت فاجر، (۳) اگر حکومت صالح و شخص صالح و امین پذیرفته نشود، به ناچار حکومت جور و ستم مورد قبول واقع می شود.

۱۸. ضروری بودن حکومت دینی از منظر علوم عرفان، کلام، فقه و فلسفه را اثبات کنید. ص ۱۵۴

از منظر عرفان نمی توان تهذیب و سرپرستی اجتماعی که در جهت تقرب به خداوند است را به ولی غیر الهی و حکومت غیر دینی سپرد. از نگاه فقها احکام وجوب دفاع و حرمت یاری رساندن بر ظالم، در معنای وسیع و عمیق آن، از جمله قوی ترین استدلالات بر لزوم اقامه حکومت دینیست. از نگاه کلام با عنایت به مقولات حسن عدل و قبح ظلم، ضرورت تحقق احکام الهی و نیز با استناد به قاعده ی لطف، ضرورت حکومت دینی به اثبات می رسد. از منظر فلاسفه با مقدماتی که نبوت و امامت اثبات می شود ضرورت امامت ظاهری و ولایت دینی را هم می توان اثبات کرد.

۱۹. هدف اصلی نظام سیاسی اسلام چیست؟ به اختصار توضیح دهید. ص ۱۵۹، ۱۶۰

هدف توسعه ی بستر تقرب الهی، که تنها انسان به عنوان جزئی از نظام هستی و اشرف مخلوقات، مسیر از او و به سوی او را طی می کند و منزلگاه نهایی اش، بار یافتن در جوار قرب الهی خواهد بود. کمال این موقعیت مرتبه ایست که انسان محبوب خدا قرار گرفته و عملش خدایی می شود. در جامعه اسلامی همه چیز در خدمت تعالی انسان قرار می گیرد و این تعالی با تقرب به خداوند حاصل می شود و حکومت هم زمینه ساز این تقرب تعالی بخش است. البته در این راه اختیار و آزادی انسان ها سلب نشده و جبر و زور حکومتی وجود ندارد، چون در آن صورت دیگر قربی حاصل نمی شود؛ چون تقرب بیش از آنکه جسمی و فکری باشد، روحیست. در مقدمه قانون اساسی هم آمده است که هدف از حکومت، رشد دادن انسان در حرکت به سوی نظام الهی است تا زمینه ی بروز و شکوفایی استعدادها به منظور تجلی ابعاد خدا گونگی انسان فراهم آید.

۲۰. اهداف فرعی نظام سیاسی اسلام را نام ببرید. ص ۱۶۱

(۱) اقامه قسط و عدل، (۲) برقراری نظم و امنیت، (۳) ارتقای فرهنگی، (۴) تامین رفاه عمومی.

۲۱. اقامه قسط و عدل را در نظام سیاسی اسلام توضیح دهید. ص ۱۶۱، ۱۶۵

یکی از هدف های والای پیامبران الهی در زمینه سازی محیط برای اصلاح؛ رشد قسط و عدل است. عدالت نه تنها امر نیکوییست که دین آن را محترم دانسته و هدف ارسال رسل، تحقق عدالت و قسط معرفی می شود؛ بلکه اسلام آن را مقیاس و ملاک ارزشمندی مطرح می کند. یکی از شاخص های عمده ی حکومت اسلامی هم برقراری عدالت در سطح جامعه در ابعاد مختلف است؛ از جمله ارتباط بین انسان ها با هم، انسان و جامعه و ... است. اجرای قسط و عدل در مقیاس وسیع اجتماعی جز به وسیله حکومت امکان پذیر نیست؛ چون لازمه ی تحقق عدالت وجود قدرت و توانایی مافوق اراده های فردی و گروهی است که متجاوز را به جای خود می نشانند و حقوق ستمدیده را به وی باز می گرداند. در سایه عدالت است که حق در جایگاه شایسته ی خود قرار می گیرد و چهره ی باطل آشکار شده از صفحه ی جامعه رخت بر می بندد. امنیت روانی نیز به احساس وجود عدالت در جامعه باز می گردد. با تضعیف شاخص استقرار عدالت امنیت مخدوش و استمرار و تداوم حکومت به خطر می افتد.

۲۲. مفهوم امنیت را در فرهنگ قرآنی بنویسید. ص ۱۶۳

یک مفهوم وسیع، متوازن و عمیق دارد و شامل تمامی ابعاد زندگی و حوزه های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و ... می شود و بر الگویی از امنیت تاکید می شود که با اقتدار و انسجام و وحدت و ارتباط جامعه اسلامی و استحکام درونی جامعه پیوند دارد.

۲۳. با توجه به آیه شریفه «هو الذی بعث فی الامیین...» چه مواردی باعث رشد فرهنگی می شود؟ ص ۱۶۴، ۱۶۵

تزکیه، رساندن آیات الهی به مردم، تعلیم کتاب و تعلیم حکمت. تزکیه نفوس از اساسی ترین آرمان هایست که رسول خدا ﷺ هدف بعثت خویش را ترویج و تحکیم آن معرفی می کند. آموزه ی دیگر تلاوت آیات است که در واقع سخن خداوند با وساطت کلمات قرآن و بیان پیامبر ﷺ به آنان رسیده و جان حق پذیرشان آماده ی دریافت پیام او می شود تا آنان را به نور هدایت الهی و پیروی از معبود رهنمایی کند. جنبه دیگر نقش تعلیمی قرآن است که متناسب با سطح نیازهای بشر و آموزه های دینی، دو مقوله عمده را شامل می شود: الف) آن دسته از مقررات و احکام زندگی بشر که از ناحیه خداوند آمده و مصون از هر گونه نقص و انحراف است؛ ب) در بخش هایی که میدان حضور فعال عقل است، حکمت آموزی پیامبر ﷺ به بشر، او را به گام برداشتن در میدان هایی که تلاش عقلانی را طلب می کند، یاری می رساند.

۲۴. مهمترین اصول نظام سیاسی اسلام را نام ببرید. ص ۱۶۷، ۱۷۴

(۱) کرامت انسانی، (۲) قانون مدرای، (۳) شایسته سالاری، (۴) اصالت خدمت، (۵) فراگیری.

۲۵. کرامت انسانی چه ارتباطی با آزادی دارد؟ ص ۱۶۸

یکی از نمودهای کرامت انسانی آزادی اوست که معارف دینی نیز توجه فراوانی به این معنا دارد. پیامبر ﷺ آمده است تا انسان ها را آزاد کند، از اسارت و بندگی غیر خدا برهاند و از فیض هدایت و سرپرستی ربوبی بهره مند سازد. همانطور که امام علی علیه السلام در وصیت به فرزند بزرگوارشان می فرمایند: و بنده ی دیگری مباش در حالی که خداوند تو را آزاد آفریده است.

۲۶. چرا نظام سیاسی اسلام باید قانون گرا باشد؟ ص ۱۷۰

هر جامعه برای تنظیم و آراستگی امور خود نیازمند قانون و مقرراتی است که ارای آنها رشد و توسعه جامعه را نتیجه بدهد. در جامعه ای که بر مدار عدالت می چرخد از شاخص های اصلی آن تکیه بر قانون و قانون گرایست؛ همانطور که امام (ره) می فرمایند: در اسلام قانون حکومت می کند، پیامبر ﷺ هم تابع قانون الهی بود، نمی توانست تخلف بکند. قانونی که همه باید از آن پیروی کنند حکم الهیست و تنها قانونی که برای مردم لازم الاجراست همان حکم و قانون خداست. مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ و نژاد، زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد شد. قانون مداری عملی را می توان در زندگی پیشوایان دینی به فراوانی مشاهده نمود.

نظام اسلامی پیشبرد هدفی متعالی را در برنامه خود قرار داده است تا سعادت انسان در دنیا و آخرت تامین شود. تامین چنین هدفی نیازمند علم و آگاهی کامل، شناخت مسیر، کیفیت سیر و همچنین توانایی اداره ی مجموعه تا رسیدن به مقصد است. حکومت به عنوان سازمان اجتماعی که عهده دار سرپرستی امور انسانی و زمینه سازی برای رسیدن به رشد است، برای ایفای نقش خود تفکیک وظایفی را ایجاد نموده و در نتیجه تخصص ها و صلاحیت های متنوعی را تعیین می نماید. در یک جامعه و نظام سالم کسانی می توانند عهده دار مسئولیت های اجتماعی و سرپرستی امور شوند که صلاحیت و شایستگی لازم برای تصدی آن مسئولیت را دارا باشند. پس شایسته سالاری یا رعایت صلاحیت و اهلیت در تصدی مناصب حکومتی یک اصل عقلیست و هر جامعه ای که به دنبال تامین خوشبختی و سعادت باشد از این قاعده پیروی می کند.

۲۸. رسیدن به قدرت و حکومت را از دیدگاه امام خمینی (ره) توضیح دهید. ص ۱۷۳

عهده دار شدن حکومت فی حد ذاته شان و مقامی نیست، بلکه وسیله ی اجرای احکام و برقراری نظام عادلانه است، ائمه و فقهای عادل موظفند که از نظام و تشکیلات حکومتی برای اجرای احکام الهی و برقراری نظام عادلانه اسلام و خدمت به مردم استفاده کنند. صرف حکومت برای آنان جز رنج و زحمت چیزی ندارد.

۲۹. فراگیری نظام سیاسی اسلام را تبیین کنید. ص ۱۷۵

ابعاد فراگیر زمانی، مکانی و انسانی نظام سیاسی اسلام آن را از اختصاص به عصر و زمانی خاص، چون عصر حضور پیامبر ﷺ یا ائمه و مکانی منحصر چون عربستان و ایران و انسان های به خصوص خارج نموده و آن را مکتبی حیات بخش برای همه ی بشریت از زمان پیدایش این مکتب تا پایان تاریخ حیات بشری و همه ی سرزمینها و همه ی انسان ها با هر رنگ و نژاد و زبان قرار داده است. در مجموع فراگیری بعنوان یک اصل نظام سیاسی اسلام را از چارچوبه ی مرز جغرافیایی، نژادی، زبانی و حتی اعتقادی خاص فراتر برده، آن را آئینی تعریف می کند که قدرت ساماندهی بشریت را با تحمل تفاوت ها و اختلافات در سنتها و آئین ها دارد.

۳۰. پیامبر ﷺ در آغاز رسالت خویش به چه صورتی دعوت به اسلام نمودند؟ ص ۱۸۰

در آغاز رسالت، تبلیغ و دعوت به اسلام در مکه به صورت پنهانی و سری انجام می شد.

۳۱. با نزول آیه «و انذر عشیرتک الاقربین» چگونه دعوت پیامبر ﷺ را بنویسید. ص ۱۸۰

با نزول این آیه دعوت علنی آغاز شد و پیامبر ﷺ تمامی تلاش خود را برای هدایت نزدیکان بکار بستند. ولی وابستگی های قبیله ای و منافع مادی باعث شد که بسیاری از اقوام نزدیک ایشان نیز از پذیرش دعوت امتناع کنند.

۳۲. علت مهاجرت پیامبر ﷺ از مکه به حبشه را بیان کنید. ص ۱۸۰، ۱۸۱

علنی شدن دعوت واکنش های شدید قریش و فشارهای طاقت فرسایی مانند شکنجه، کشتار یاران، اخراج از شهر و .. را برای پیامبر ﷺ و یاران به همراه داشت. سخت گیری های قریش نسبت به پیامبر ﷺ و مسلمانان باعث شد که پیامبر ﷺ مهاجرت از مکه را مطرح نمایند تا جان و ایمان مسلمانان از دسترس قریش و آزار و اذیت آنان در امان باشد.

۳۳. عواملی که باعث تشکیل حکومت اسلامی توسط پیامبر ﷺ شد را نام ببرید. ص ۱۸۲، ۱۹۳

(۱) جلب همراهی و پذیرش مردم، (۲) برقراری وحدت اجتماعی در مدینه، (۳) مسجد پایگاه اجتماعی مسلمانان، (۴) ریشه کنی تبعیض، (۵) استقرار نظامات اسلامی، (۶) مراعات امور مربوط به حاکم دینی، (۷) تلاش برای گسترش اسلام، (۸) تدبیر جانشینی.

۳۴. برقراری وحدت اجتماعی در مدینه چگونه بود؟ به اختصار توضیح دهید. ص ۱۸۳

جامعه نوپای مدینه با وجود دشمن سرسختی چون قریش بیش از هر چیز به سازماندهی نیازمند بود؛ بنابراین نگاه به درون و برقراری وحدت در جامعه مدینه را می توان خط مشی کلی پیامبر ﷺ در سال های نخست هجرت دانست، و در این راستا اقدامات پیامبر این بود: پیوند اخوت بین مؤمنین مهاجر و انصار که در راه حق یکدیگر را یاری دهند و پس از مرگ از یکدیگر ارث ببرند. تغییر ساختار قبیلگی؛ هر چند تعرض آشکار و مستقیم به ساخت قبیله صورت نگرفت اما پیمان عمومی مدینه که در آن مرزهای اعتقادی وسیع تری فراروی قبایل قرار گرفت و حقوق اجتماعی تعریف شده در آن، به طور کلی مخالف با حقوق پذیرفته شده میان قبایل بود، زمینه ساز تحول اساسی در بافت زندگی قبیلگی گردید؛ همچنین مکانیزم حل اختلافات، متفاوت و متعارض با نظام قبیله ای به خدا و رسول سپرده شد. تنظیم روابط با یهودیان ساکن در مدینه. یهودیان مدینه چون پیرو دین الهی بودند از موفقیت اقتصادی خاصی برخوردار بوده و روابط تجاری نزدیکی با قریش داشتند، به همین دلیل در پیمان با یهودیان آنها بخشی از امت واحده نامیده شدند.

۳۵. چهار مورد از موارد عمده ی پیمان بین مسلمانان و یهودیان را بنویسید. ص ۱۸۳

(۱) مانند یک ملت در مدینه زندگی کنند، (۲) در انجام مراسم دینی خود آزاد خواهند بود، (۳) قرارداد صلح با دشمن با مشورت هر دو به انجام خواهد رسید، (۴) در موقع بروز اختلاف فصل الخطاب برای حل اختلاف رسول خداست.

۳۶. پنج مورد از معیارهای مطلوب رهبری اسلامی را که پیامبر ﷺ ارائه نموده اند را نام ببرید. ص ۱۸۶، ۱۸۸

(۱) عدالت، (۲) مردمی بودن، (۳) جاذبه های اخلاقی، (۴) پیشگامی در عمل، (۵) استقامت و پایداری.

۳۷. شیوه های اساسی و استراتژیک گسترش اسلام را نام برده و یک مورد را توضیح دهید. ص ۱۸۹، ۱۹۲

(۱) دعوت، (۲) جهاد، (۳) نظام امامت؛ جهاد: بشر در تاریخ حیات خود به مساله جنگ مبتلا بوده همانند خلقت آدم و درگیری ابلیس با او و همچنین نزاع همیشگی هابیلیان و قابیلیان. جنگ در اسلام به صورت ذاتی پدیده مطلوبی نیست بلکه اصل اولیه، دعوت انسان ها به اسلام و خداپرستی است. سیره رسول خدا گواهی می دهد که ایشان هرگز برای دعوت به اسلام جنگ نکردند و در جنگ هایی هم که کفار و دشمنان اسلام تحمیل می کردند از همه امکانات برای پرهیز از خونریزی استفاده می کردند اما واقعیت این بود که پیامبر ﷺ برای هدایت همه انسان ها مبعوث شدند؛ لذا هر کس با دعوت پیامبر ﷺ مقابله می کرد وظیفه او بود برای گشایش مسیر با او بجنگد.

۳۸. جهاد که یکی از موارد تلاش برای گسترش اسلام می باشد را توضیح دهید. ص ۱۹۲

بشر در تاریخ حیات خود به مساله جنگ مبتلا بوده همانند خلقت آدم و درگیری ابلیس با او و همچنین نزاع همیشگی هابیلیان و قابیلیان. جنگ در اسلام به صورت ذاتی پدیده مطلوبی نیست بلکه اصل اولیه، دعوت انسان ها به اسلام و خداپرستی است. سیره رسول خدا گواهی می دهد که ایشان هرگز برای دعوت به اسلام جنگ نکردند و در جنگ هایی هم که کفار و دشمنان اسلام تحمیل می کردند از همه امکانات برای پرهیز از خونریزی استفاده می کردند اما واقعیت این بود که پیامبر ﷺ برای هدایت همه انسان ها مبعوث شدند؛ لذا هر کس با دعوت پیامبر ﷺ مقابله می کرد وظیفه او بود برای گشایش مسیر با او بجنگد.

۳۹. پیامبر ﷺ اصول سیاست را در نظام اسلامی چگونه طراحی نمودند؟ ص ۱۹۳

با جانمایی و منشاء دینی و اسلامی، به شکلی که با هم بودن سیاست و دین در تمام حرکات و موضع گیری های پیامبر ﷺ، به ویژه در امر حکومت و تدبیر جامعه مشهود بود.

۴۰. شکل گیری نظام خلافت را با ذکر علل آن توضیح دهید. ص ۱۹۳، ۱۹۴

پس از شهادت پیامبر ﷺ حوادثی پیش بینی نشده ای در جهان اسلام رخ داد و ترفندهای برخی خواص و بی اعتنائی عوام به سفارش رسول خدا، رهبری جامعه را از مسیر اصلی آن منحرف نمود. چنان که آن ها با توسل به بهانه های واهی چون: جوانی و کم تجربگی امیرالمؤمنین و نیز تحریک ذائقه ریاست طلبی سران قبایل مهاجر و انصار، فضا را برای بی توجهی به رهبری ایشان و تکیه زدن نا اهلان غیرمعصوم بر حکومت دینی آماده کردند و این وقایع چنان سریع رخ داد که نه تنها امیرالمؤمنین بلکه وفادارترین و صادق ترین یاران پیامبر ﷺ نیز بعد از فراغت از کفن و دفن رسول خدا از این واقعه مهم خبردار شدند. در نظام خلافت حاکم به عنوان جانشین پیامبر ﷺ شناخته می شد و موظف بود که راه و سنت ایشان را دنبال کند. جهان اسلام طی چند قرن در چارچوب این نظام اداره شد و مسلمانان در این مدت اشکال مختلفی از نظام خلافت را تجربه کردند.

۴۱. نظام خلافت ابوبکر با چه چالش هایی رو به رو بود؟ ص ۱۹۴

(۱) بحران مشروعیت، (۲) مخالفت گروهی از بزرگان صحابه و عدم بیعت اهل بیت پیامبر ﷺ که در رأس آنان امیرالمؤمنین قرار داشت، مشروعیت نظام خلافت و حاکمیت شخص ابوبکر را به شکل جدی زیر سوال برده بود.

۴۲. فرمایشات امام علی ؑ در خطبه ی ششگانه را بیان کنید. ص ۱۹۵

ایشان رمز انتخاب، مدارا و سکوت را چنین بیان می فرمایند: من جامعه خلافت را رها ساختم و دامن خود را از آن در پیچیدم و کنار رفتم، در حالی که در کار خود اندیشه می کردم که آیا دست تنها و بدون یاور به پا خواسته و حق خود و مردم را مطالبه نمایم و یا آن که در محیط پر خفقان و ظلم که پیران را فرسوده و جوانان را پیر و مردان مؤمن را تا واپسین دم حیات به رنج واداشته صبر نمایم؟ سرانجام دیدم صبر کردن خردمندانه تر است، پس شکیبایی ورزیدم ولی بسان کسی می ماندم که خار در چشم و استخوان در گلو دارد، با چشم خود می دیدم که میراثم را به تاراج می برند.

۴۳. سه مورد از علت های سکوت امام علی ؑ با نظام خلافت ابوبکر را بیان کنید. ص ۱۹۴، ۱۹۵

(۱) مصالح امت اسلامی، (۲) اوضاع اجتماعی و سیاسی، (۳) شکل گیری قیام های داخلی در شبه جزیره، (۴) وجود قدرت های بزرگ خارجی، (۵) خوف از ترور.

۴۴. چرا خلیفه ی دوم کمتر از یاران مشهور پیامبر ﷺ برای اداره امور استفاده می کرد؟ ص ۱۹۶

(۱) آلوده شدن به کارهای اجرایی، (۲) خوف از پراکنده شدن در شهرها و قرار گرفتن در محور مخالفت علیه او، (۳) جلوگیری از نشر احادیث نبوی در شهرها.

۴۵. چالش های دوران خلافت عمر را ذکر کنید. ص ۱۹۶، ۱۹۷

(۱) مخالفت خاموش امام ﷺ با اصل حکومت، (۲) شکل انتخاب خلیفه دوم که با نحوه انتخاب خلیفه اول متفاوت بود، بحران مشروعیت نظام خلافت را بیشتر می کرد، (۳) فاصله گرفتن از سنت های اصیل پیامبر ﷺ و رواج برخی بدعت ها، (۴) بی توجهی به اصل شایسته سالاری و انتخاب افرادی.

۴۶. چالش های دوران خلافت عثمان را بیان کنید. ص ۱۹۷، ۱۹۸

(۱) مدیریت ضعیف، (۲) منفعت طلبی، (۳) فامیل گرایی، (۴) بذل و بخشش های بی حساب، (۵) اشرافی گری، (۶) تبعیض و شکاف طبقاتی، (۷) عدم عدالت در توزیع بیت المال، (۸) عدم عدالت در انتخاب کارگزاران حکومت، (۹) برخورد بسیار خشن حکومت با برخی صحابه پیامبر ﷺ، (۱۰) جنبش مردمی.

۴۷. علت بیعت مردم با امام علی ؑ را ذکر کنید. ص ۲۰۰

عموم مردم و صحابه با رویگردانی از روند مرسوم انتخاب خلفا به شخصی روی آوردند که ۲۵ سال از حق امامت مسلمین و خلافت محروم مانده بود. این بیعت برخاسته از نیاز عمومی به عصمت، عدالت و امانت بود تا مردمی ترین حکومت تاریخ خلافت اسلامی شکل بگیرد.

۴۸. خلفای بنی امیه با استفاده از شعار «زر، زور و تزویر» چه کردند؟ ص ۲۰۲، ۲۰۳

(۱) همه کانون های مقاومت را تصرف کرده و دامنه سلطه خود بر جامعه اسلامی را فراگیر کردند، (۲) در زمان بنی امیه از فضای آزاد و انتقاد پذیر خلافت پیشین خبری نبود و استبداد گسترش یافت، (۳) ملاک و قانون خاصی برای اداره جامعه جز اراده خلیفه و تامین منافع مادی خود و اطرافیان نبود، (۴) اساسی ترین احکام دین در صورت تعارض با منافع خلیفه کنار گذاشته می شد.

۴۹. شیوه بیعت بنی عباس از مردم را ذکر کنید. ص ۲۰۴

بنی عباس فعالیت های مبارزاتی خود را علیه امویان با اعزام نمایندگان به منطقه خراسان آغاز کردند. این نمایندگان با آن که اعتقادی به ولایت اهل بیت نداشتند، اما برای تحریک عواطف و احساسات مردمی شعار مبهم "الرضا من آل محمد" سر دادند و از این طریق مردم را به بیعت و همکاری فرا خواندند.

۵۰. چهار مورد از ویژگی های نظام امامت را ذکر کنید. ص ۲۰۶، ۲۰۷

(۱) حاکم آن از سوی خدا منصوب است، (۲) دامنه ولایت و رهبری او مشتمل بر همه موضوعات دنیوی و اخروی می باشد، (۳) در این نظام بین امام و امت ارتباط عاطفی برقرار است، (۴) حقوق متقابلی که در نظام امامت برای مردم و حاکم تعریف می شود از نقش سرنوشت ساز مردم در این نظام حکایت می کند تا آنجا که می توان موفقیت نظام امامت را بسته به بلوغ فکری، بینش سیاسی و حضور مستمر مردم در صحنه های اجتماعی دانست.